

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет

Федоссева Ганна Степанівна

УДК: 338.432.009.12:339.5

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВИРОБНИКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА
ЗОВНІШНІХ РИНКАХ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами –
за видами економічної діяльності

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Миколаїв – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Миколаївському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

**Науковий
консультант:**

доктор економічних наук, професор
Шебаніна Олена В'ячеславівна
Миколаївський національний аграрний
університет, декан факультету менеджменту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Єрмаков Олександр Юхимович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування, завідувач кафедри
економіки праці та соціального розвитку

доктор економічних наук, професор
Яценко Ольга Миколаївна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», професор
кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу

доктор економічних наук, доцент
Николюк Ольга Миколаївна,
Житомирський національний агроекологічний
університет, заступник керівника навчально-
наукового центру інформаційних технологій

Захист відбудеться 12 грудня 2019 р. о 09.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному університеті за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися: у бібліотеці Миколаївського національного аграрного університету за адресою: 54010, м. Миколаїв, вул. Генерала Карпенка, 73, навчальний корпус №1.

Автореферат розісланий «12» листопада 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В. Ключник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Посилення інтеграційних процесів, активним учасником яких є Україна, має значний вплив на всі сфери суспільного життя. Ці процеси позначаються на діяльності національних підприємств, особливо тих, які мають зовнішньоекономічні зв'язки. Стосується це й виробників сільськогосподарської продукції, котрі є потужними гравцями на зовнішніх ринках – мають лідируючі позиції за експортом кукурудзи, пшениці, ячменю, меду та інших видів продукції. Зовнішня торгівля сільськогосподарською продукцією забезпечує високі валютні надходження в державний і місцеві бюджети, що дозволяє вирішувати соціально–економічні проблеми на регіональному та державному рівні, підтримувати стабільність національної валюти. Разом з тим зміна інтеграційних векторів держави зумовлює потребу виробників сільськогосподарської продукції обирати нові напрями, форми і види зовнішньоекономічної діяльності, необхідність пошуку нових ринків і споживачів. В той же час низький рівень забезпеченості фінансовими та матеріально–технічними ресурсами частини суб'єктів господарювання на селі, слабкий розвиток інфраструктури сільськогосподарського ринку України, політика щодо функціонування малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та інші фактори значно знижують можливості українських товаровиробників сформувати переваги, які б гарантували можливість їх закріплення та розвитку в міжнародному конкурентному середовищі. Відтак виникає необхідність переосмислення існуючої ситуації та формування якісно нових підходів до розуміння та тлумачення сутності, дослідження методологічних і прикладних засад формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

Дослідженню особливостей конкуренції та конкурентних переваг у сільському господарстві присвячені праці: В.І. Аранчій, А.Г. Бидик, Л.А. Євчук, О.Є. Єрмакова, М.Й. Маліка, О.М. Николук, І.І. Червена, О.О. Школьного, О.Г. Шпикуляка, В.М. Яценко та ін. Проблемні аспекти і перспективи розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, особливості функціонування вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції описано у наукових працях: В.Г. Андрійчука, М.О. Гофмана, В.К. Збарського, В.Ф. Іванюти, Ю.С. Коваленко, О.В. Кривончак, Т.М. Лозинської, П.Т. Саблука, Г.В. Черевко, О.В. Шибаніної, В.С. Шибаніна та ін. Характеристику зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств надано в наукових працях: О.О. Голосова, І.В. Гончаренко, Л.А. Зубченко, С.М. Кваші, А.В. Ключник, Л.В. Назарової, К.В. Наконечної, В.С. Ніценко, О.Є. Новікова, Р.Ш. Садридзінова, О.М. Яценко та ін. Проте науковці переважно досліджують окремі аспекти діяльності сільськогосподарських підприємств на внутрішньому

та зовнішніх ринках, відсутній комплексний підхід до розробки теоретичних узагальнень проблем формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Про це, зокрема, свідчить певна термінологічна невизначеність, різноманіття авторських позицій щодо окремих напрямів формування конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках.

Актуальність зазначених проблем зумовила вибір теми, визначила мету, завдання, структуру і зміст дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково–дослідних робіт Миколаївського національного аграрного університету за темами: «Організаційно–економічні засади формування та розвитку потенціалу суб'єктів господарювання сільських територій України» (номер державної реєстрації 0113U002422) – сформульовано основні положення системи регіональної соціально–економічної політики сільського розвитку України; «Економічне зростання підприємств аграрного сектору в умовах зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків України» (номер державної реєстрації: 0113U002421) – обґрунтовано модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції в контексті формування їх конкурентних переваг на світовому ринку.

Мета й задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне вирішення теоретико–методологічних завдань та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Для досягнення визначеної мети були поставлені та вирішувалися наступні задачі:

- дослідити еволюцію конкурентного розвитку господарюючих суб'єктів та інтерпретувати основні поняття;
- розкрити джерела виникнення та фактори втримання конкурентних переваг і визначити змістову складову конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції;
- узагальнити теоретичні засади функціонування ринку сільськогосподарської продукції в умовах розвитку міжнародної економіки;
- систематизувати теоретичні основи формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках;
- обґрунтувати методологію формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках;
- дослідити методичні підходи до оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках та обґрунтувати авторську методику;

- розробити модель управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках;
- проаналізувати ефективність стратегій міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції;
- охарактеризувати діяльність виробників сільськогосподарської продукції України;
- встановити тенденції розвитку вітчизняного та світового ринків сільськогосподарської продукції;
- оцінити конкурентні переваги виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках;
- обґрунтувати напрями реалізації зовнішньоекономічної політики України, що спрямовані на формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках;
- виявити пріоритети регіональної соціально–економічної політики України щодо виробників сільськогосподарської продукції;
- визначити фактори забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, які сприяють формуванню конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках;
- розробити конкурентну стратегію виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках;
- запропонувати напрями розвитку економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України з метою формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках;
- дослідити вплив інвестиційно–інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках;
- сформувати засади активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України в контексті формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках;
- визначити роль міжнародної сертифікації у формуванні конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках і запропонувати шляхи її активізації.

Об'єктом дослідження є процеси формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках в умовах зміни направленості інтеграційних векторів розвитку України.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

Методи дослідження. Методологічною та теоретичною основою дисертаційної роботи є наукові положення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі аграрної економіки, теорії конкуренції, стратегічного управління, планування і прогнозування, праці вітчизняних та іноземних науковців, в яких наведено фундаментальні основи формування конкурентних переваг та функціонування сільськогосподарських підприємств на зовнішніх ринках.

Достовірність проведеного дослідження зумовлена використанням комплексного підходу та значної сукупності методів дослідження, зокрема: системний підхід – при вивченні зв'язків між явищами та процесами в системі формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках; економіко–статистичний метод – для виявлення особливостей розвитку вітчизняного та світового ринку сільськогосподарської продукції та оцінки конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників на міжнародній арені; графічний метод – при дослідженні зв'язків, виявленні тенденцій та визначенні закономірностей формування конкурентних переваг досліджуваних підприємств на зовнішніх ринках; діалектичний та абстрактно–логічний метод – при проведенні теоретичних узагальнень і формуванні висновків щодо формування конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів на зовнішніх ринках; метод наукового абстрагування – при виділенні ключових чинників, що впливають на діяльність виробників сільськогосподарської продукції України та на формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках; економіко–математичного моделювання – для моделювання впливу інвестиційно–інноваційної діяльності на формування конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників регіону на зовнішніх ринках; монографічний – для оцінки передового досвіду сільськогосподарських підприємств–суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Інформаційну базу дослідження складають: законодавчі акти України; статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головних управлінь статистики в регіонах, Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства; матеріали Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН; Світової продовольчої програми; Міністерства сільського господарства США та інших міжнародних урядових і неурядових організацій в галузі світової торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією; наукові доробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «конкурентні переваги виробників сільськогосподарської продукції» як сукупності чинників діяльності

підприємства, сформованих на основі використання наявного економічного, соціального, екологічного, інноваційного потенціалу і спроможності підприємства приймати раціональніші, ніж конкуренти, управлінські рішення на стохастичні зміни сільськогосподарського виробництва у відповідних ринкових умовах, реалізація яких здатна забезпечити підприємству сталий розвиток (С.10);

– розроблено концептуальні основи формування конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках з визначенням алгоритму на основі принципів і можливостей, стратегій і джерел конкурентних переваг, підходів, акцентованих на споживачах і конкурентах, з урахуванням особливостей функціонування зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції (С.11–12);

удосконалено:

– методичний підхід до комплексного оцінювання конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, що дозволяє виявити пріоритети зміни інтегрованого індикатора досягнення та втримання конкурентних переваг на міжнародному рівні з урахуванням місця країни на зовнішніх ринках, конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства, потенціалу визначеного регіону на внутрішньому та зовнішніх ринках, особливостей функціонування сільськогосподарських товаровиробників на національному та міжнародному рівнях (С. 13);

– системну модель управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції, яка базується на загальних (системність, довгостроковість, цілеспрямованість, економічність, науковість, здатність до швидких змін) і специфічних (стійка рівновага, диверсифікація переваг, конкуренто орієнтоване цілепокладання, гнучкість системи конкурентних стратегій, партисипативність) принципах та з урахуванням чинників розвитку міжнародної торгівлі (С. 13–14);

– алгоритм розробки конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, яку доповнено стратегічними альтернативами залежно від: обсягів виробництва експортної продукції; показників матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства; доступності джерел фінансування; інноваційної активності підприємства; відповідності виробленої продукції міжнародним стандартам якості; місцем розташування потужностей підприємства; досвіду роботи на зовнішніх ринках; конкретному ринку збуту продукції (С. 21–23);

– систему заходів щодо забезпечення найбільш сприятливого середовища у формуванні конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках з виокремленням п'яти основних блоків – мета, завдання, принципи, напрями дії, засоби реалізації, очікувані результати, ефективність якої залежить від продуктивності співпраці державних органів влади, місцевих

органів самоуправління, недержавних організацій і сільськогосподарських товаровиробників (С. 18–19);

– алгоритм процесу сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних стандартів (С. 28–29).

дістало подальшого розвитку:

– система джерел конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції з урахуванням регіонального розташування та визначенням найбільш значимих – менеджмент компетенцій та інноваційної діяльності (С. 10);

– теоретичні та практичні підходи до визначення особливостей функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції, які доповнено: характеристиками світових ринків з торгівлі продукцією, пов'язаною з сільськогосподарським виробництвом та визначеними суб'єктами (залежно від їх економічного інтересу і специфіки проведених операцій) (С. 10);

– напрями ефективного функціонування виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, спрямовані на економічний розвиток малих і середніх сільськогосподарських підприємств з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище та соціалізацією економічних перетворень господарюючих суб'єктів (С. 19–21);

– модель активізації інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції з метою нарощення їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках на основі регіональних змін інвестиційно-інноваційних показників: загального обсягу капітальних інвестицій в сільське господарство; обсягу іноземних інвестицій в сільське господарство; загального обсягу фінансування інноваційної діяльності; внутрішніх витрат господарств на виконання та впровадження наукових досліджень і розробок в сільському господарстві (С. 27–28);

– заходи щодо розвитку складових економічного потенціалу (виробничого, фінансового, кадрового, експортного, маркетингового та інформаційного) виробників сільськогосподарської продукції, з виділенням основних завдань для формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках (С. 23–25).

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації, викладені в дисертації, можуть бути науковою основою для активізації діяльності вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на міжнародному рівні і формування їх конкурентних переваг.

Наукові напрацювання та висновки дисертаційної роботи застосовуються в роботі: Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації – пропозиції щодо формування і реалізації стратегії

міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції (довідка від 12.10.2018 р. № 392/02/06.03–27/18); Департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації – при розробці Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2020 р. враховано пропозиції щодо: системи пріоритетів регіональної соціально–економічної політики в частині сприяння виробництву нішевої та органічної сільськогосподарської продукції; стимулювання розвитку соціальної, виробничої та ринкової інфраструктури в сільській місцевості; налагодження ефективного діалогу між державними органами влади, громадськими організаціями та виробниками сільськогосподарської продукції з питань міжнародної торгівлі (довідка від 24.10.2018 р. №01/1001–000–760); Єланецької районної державної адміністрації Миколаївської області – результати ґрунтового аналізу конкурентних переваг вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку та модель формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції, які складають наукове підґрунтя для розроблення Програми розвитку району (довідка від 05.12.2017 р. № 859/04–34/17); Новобузької районної ради Миколаївської області – щодо використання програмно–цільового методу з впровадженням елементів економіко–математичного моделювання для підтримки місцевих виробників нішевих видів сільськогосподарської продукції (довідка від 25.07.2018 р. № 815/2); Управління агропромислового розвитку Вознесенської райдержадміністрації Миколаївської області – пропозиції щодо оптимізації діяльності виробників сільськогосподарської продукції з метою мінімізації негативного впливу на екологічну ситуацію в районі, які використовуються для забезпечення реалізації Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. (довідка від 20.06.2018 р. №256/1); Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області – пропозиції щодо розвитку галузі бджільництва на території ради (довідка від 02.10.2018 р. №874); ПСП «Україна» Очаківського району Миколаївської області – пропозиції щодо використання елементів сталого розвитку в сільськогосподарській діяльності (довідка від 07.02.2019 р. №64/9); ФГ «Мозговий» Казанківського району Миколаївської області – пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок співпраці з міжнародними насінневими компаніями, виробниками засобів захисту рослин та зрошувальних систем (довідка від 10.04.2019 № 38); Національної металургійної академії України – пропозиції щодо диверсифікації діяльності підприємств аграрного сектору України на світовому ринку використанні під час розроблення теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно–правових форм та форм власності» номер державної реєстрації 0107U001146 (довідка від

03.05.2016 р. №315); Миколаївського національного аграрного університету – пропозиції щодо формування системи регіональної соціально–економічної політики сільського розвитку України та пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції (в контексті формування їх конкурентних переваг на світовому ринку) використані в науково–дослідній роботі кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки; теоретичні та методологічні аспекти знайшли практичне відображення у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Зовнішньоекономічна діяльність підприємств», «Реклама у зовнішньоекономічній діяльності», «Міжнародна економіка», а також при підготовці наукових робіт, звітів з виробничої практики здобувачами вищої освіти (довідка від 30.10.2018 р. №01–18/1433).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею та не містить матеріалів кандидатської дисертації. Наукові положення, висновки і пропозиції є особистими здобутками автора. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні і практичні пропозиції дисертації апробовано на конференціях різного рівня: III Міжнародній науково–практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні питання теорії та практики менеджменту» (м. Луганськ, 21–22 березня 2012 р.); Международной научно–практической конференции «Украина–Болгария–Европейский союз: современное состояние и перспективы» (г. Варна, 13–19 сентября 2012 г.); Всеукраїнській науково–практичній конференції «Трансформаційні та інтеграційні процеси в економіці України» (м. Миколаїв, 10–11 жовтня 2012р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Інноваційний розвиток аграрної економіки» (м. Мелітополь, 18–20 лютого 2013 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Управління економічним розвитком: проблеми теорії та практики» (м. Слов'янськ–Євпаторія, 25–27 квітня 2013 р.); VIII Міжнародній науково–практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 24–25 квітня 2014 р.); IV Міжнародній науково–практичній конференції «Актуальні питання економічних наук» (м. Донецьк, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Проблеми фінансово–економічного та соціального розвитку країн» (м. Київ, 5–6 вересня 2014 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Аграрна наука – освіта – виробництва: сучасний стан, проблеми та перспективи інтеграції» (м. Миколаїв, 12–14 вересня 2014 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Розвиток національної економіки: теорія і практика» (м. Івано–Франківськ, 3–4 квітня 2015 р.); Международной научно–практической конференции «Ключевые вопросы

современной науки» (г. София, 17–25 апреля 2015 г.); International Scientific and Practical Conference «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (Klaipeda, 29 January 2016 p.); International Scientific and Practical Conference «The development of international competitiveness: state, region, enterprise» (Lisabon, 16 December 2016 p.); XI Міжнародній науково–практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 25–26 травня 2017 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних пресів» (м. Харків, 25–26 жовтня 2017 р.); Міжнародній науково–практичній конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (м. Тернопіль, 29–30 березня 2018 р.); IV Міжнародній науково–практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.).

Структура та обсяг роботи. Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (364 найменування) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 448 сторінок машинописного тексту, із них 343 сторінки основного тексту, що містить 39 таблиць, 56 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, відображено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача та апробацію результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках**» узагальнено підходи та дано авторські визначення сутності понять, які в сукупності формують категоріальний апарат конкурентного розвитку господарюючого суб'єкта сільського господарства; досліджено теоретичний зміст сутності та особливостей функціонування ринку сільськогосподарської продукції в умовах розвитку світової економіки; визначено наукові основи формування та втримання конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

На основі дослідження законодавчих та наукових джерел щодо з'ясування сутності категорії «виробник сільськогосподарської продукції» виокремлено основні ознаки даного суб'єкта господарської діяльності та розподілено їх залежно від правової та організаційної форми господарювання, форми власності, розміру, предмету діяльності, обсягу товарообігу. Варто зазначити, що у роботі

акцентовано увагу на діяльності тих виробників сільськогосподарської продукції України, які реалізують (або потенційно мають можливість реалізувати) вироблену продукцію на зовнішніх ринках.

Взявши до уваги результати дослідження сутності конкурентних переваг підприємства та врахувавши особливості сільськогосподарського виробництва запропоновано наступне визначення: «Конкурентні переваги виробників сільськогосподарської продукції – це сукупність чинників діяльності підприємства, сформованих на основі використання наявного економічного, соціального, екологічного, інноваційного потенціалу і спроможності підприємства приймати раціональніші, ніж конкуренти, управлінські рішення на стохастичні зміни сільськогосподарського виробництва у відповідних ринкових умовах, реалізація яких здатна забезпечити підприємству сталий розвиток».

Зазначено, що джерела конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції, рівень їх реалізації та можливість бути відтвореними конкурентами залежить від місцезнаходження виробників (в одному регіоні чи в різних). Для сільськогосподарських товаровиробників, що розташовані в межах одного регіону, джерелами конкурентних переваг «низького рівня» є географічне положення, кон'юнктура ринків, соціально-економічний розвиток регіону, ресурсні можливості; до переваг «високого рівня» (за зазначених умов) віднесено постійну модернізацію виробництва, підвищення якості продукції, продуктивність підприємства та диверсифікацію його діяльності; перевагами «найвищого рівня» є менеджмент компетенції та інноваційна діяльність підприємства. Для виробників сільськогосподарської продукції, що знаходяться в різних регіонах, до переваг «низького рівня» віднесено можливість модернізації виробництва, кон'юнктуру ринків та диверсифікацію діяльності; переваги «високого рівня» включають ресурсні можливості, продуктивність підприємства, загальний розвиток регіону, а також підвищення якості продукції; перевагами «найвищого рівня» стали менеджмент компетенції та інноваційна діяльність суб'єктів.

Взявши до уваги, що будь-який світовий ринок є сукупністю зовнішніх ринків країн, охарактеризовано такі типи ринків, пов'язаних із розвитком сільського господарства країни, регіону та підприємства: світовий ринок продовольства; світовий сільськогосподарський ринок; світовий ринок сільськогосподарської продукції. В роботі наведено основні характеристики даних ринків у розрізі наступних ознак: продукція, що реалізується; виробники; продавці; покупці; субринки.

Теоретично та емпірично доведено необхідність розподілу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за такими групами: суб'єкти виробництва; суб'єкти продажу; суб'єкти купівлі; суб'єкти забезпечення функціонування ринку сільськогосподарської продукції.

Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках визначено як процес системного управління діяльністю сільськогосподарського товаровиробника, пов'язаний зі створенням та реалізацією конкурентних переваг, покликаних покращити конкурентні позиції підприємства в міжнародному масштабі та базується на відповідних принципах (адаптивність, інтеграцію, гнучкість, динамічність, системність та інноваційність). Крім того, при формуванні нової конкурентної переваги потрібно оцінити її відповідність можливостям підприємства та загальній стратегії діяльності підприємства, проаналізувати ефективність, визначити стійкість за часом та за витратами.

Важливим інструментом формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках є його конкурентна стратегія. Обґрунтовано основні вимоги до конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України (техніко-технологічних та виробничих; економічних; управлінських; соціально-психологічних; природно-кліматичних; географічних) в розрізі базових конкурентних стратегій.

У другому розділі **«Методологічні основи формування, оцінки та управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках»** обґрунтовано концептуальні основи формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках та сформовано методологічний інструментарій їх оцінювання на міжнародному рівні. Запропоновано систему управління конкурентними перевагами досліджуваних суб'єктів на зовнішніх ринках та визначено алгоритм формування і реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України.

Враховуючи визначені в роботі напрями та підходи до формування конкурентних переваг підприємства і беручи до уваги особливості здійснення сільськогосподарської діяльності та особливості функціонування суб'єктів на міжнародному рівні, запропоновано систему формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, яка зосереджена на рис.1.

Виокремлено залежність між розміром виробників сільськогосподарської продукції та використовуваними ними способами формування конкурентних переваг та їх джерелами. Використання таких способів формування конкурентних переваг, як лідерство за витратами та погіршення якості конкурентного середовища реальні для найбільших сільськогосподарських підприємств, агрохолдингів та ТНК, тоді як диференціація є доступною для всіх виробників сільськогосподарської продукції України, що мають намір працювати на зовнішньому ринку. Крім того, на наш погляд, інноваційна активність підприємства є не лише способом формування конкурентних переваг

на зовнішніх ринках, а й об'єктивною необхідністю, особливо коли йдеться про стійкість конкурентної переваги.

Рисунок 1 – Система формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках

Визначено чинники формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Так на мікрорівні це ресурсні, операційні, програмно-стратегічні чинники, на мезорівні – геополітичні та соціально-економічні фактори регіону, внутрішньогалузева конкуренція, інноваційність галузі, на макрорівні – соціально-економічні фактори розвитку країни, геополітичні та інституційно-правові чинники, на мегарівні – інституційне забезпечення міжнародної торгівлі, розвиток основних країн-імпортерів та ступінь їх участі у міжнародних інтеграційних процесах, стійкість позицій основних конкурентів.

Запропоновано методику оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, яка складається з шести етапів: оцінка конкурентних переваг країни на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції; аналіз конкурентоспроможності сільського господарства країни; оцінка конкурентних переваг регіону на національному та зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції; оцінка конкурентних переваг виробника сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках; аналіз змін потенціалу досягнення конкурентних переваг на мега-, макро-, мезо-, мікрорівні; прийняття рішення про розробку, запровадження нових конкурентних переваг та посилення існуючих. Окрім того, в роботі наведено основні показники оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України залежно від рівня їх формування та прояву.

Акцентовано увагу на необхідності використання суб'єктами господарської діяльності, котрі функціонують або планують виходити на зовнішні ринки, особливої системи управління конкурентними перевагами заснованої на системі їх управління на національному рівні. В роботі запропоновано системну модель управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках в рамках якої: визначено об'єкт та суб'єкт управління; обґрунтовано мету, функції, методи та принципи управління; визначено вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на управління.

Рисунок 2 – Основні групи чинників управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках

Авторський підхід до виокремлення груп чинників управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, які розподілено залежно від рівня їх прояву представлено на рис.2.

Обґрунтовано сутність поняття міжнародна конкурентоспроможність виробників сільськогосподарської продукції України як здатності суб'єктів до ефективної реалізації їх економічного потенціалу з метою нарощення комплексу конкурентних переваг, що забезпечить міжнародну перевагу та стійку конкурентну позицію на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

Розроблено алгоритм формування та реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності досліджуваних суб'єктів, який складається з: оцінки середовища конкретного зовнішнього ринку сільськогосподарської продукції; дослідження особливостей діяльності конкретного виробника сільськогосподарської продукції; визначення рівня конкурентоспроможності виробника сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку та оцінки його міжнародної конкурентоспроможності; визначення місії та цілей функціонування підприємства на зовнішньому ринку сільськогосподарської продукції та постановка завдань; дослідження стратегічних альтернатив і вибору стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробника сільськогосподарської продукції; планування, реалізації та контролю реалізації обраної стратегії; обґрунтування заходів, направлених на корегування стратегії та усунення невідповідностей.

У третьому розділі **«Характеристика діяльності та оцінка умов функціонування виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках»** охарактеризовано діяльність сільськогосподарських товаровиробників України, виявлено загальні тенденції розвитку вітчизняного та світового ринків сільськогосподарської продукції, оцінено конкурентні переваги вітчизняних виробників на зовнішніх ринках.

Сільське господарство України є надійним фундаментом забезпечення продовольчої безпеки держави, базисом розширення її експортного потенціалу, джерелом задоволення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування. Так, у 2017 р. вітчизняними товаровиробниками було вироблено сільськогосподарської продукції на 140,5 млрд грн, частка експорту продукції сільського господарства у загальнодержавному експорті склала майже 40%, а частка у ВВП країни досягла 10 відсотків. Разом з тим змінилася організаційна структура галузі – у 2017 р. в Україні було зареєстровано 45 558 активних сільськогосподарських підприємств, що поступається кількості підприємств сектору в 2016 р. на 2139 одиниць, або на 4,7 відсотки.

Сільськогосподарська продукція є одним з основних складових експортної пропозиції України на світовому ринку (табл. 1).

Таблиця 1 Місце сільського господарства у зовнішній торгівлі суб'єктів господарювання України

Роки	Розмір ВВП, млрд грн	Частка сільського господарства у ВВП країни, %	Товарний експорт країни, млн дол	Частка с/г продукції у товарному експорті, %	Товарний імпорт країни, млн дол	Частка с/г продукції у товарному імпорті, %
2013	1522,7	16,61	63320,7	15,73	76986,8	5,93
2014	1586,9	15,84	53901,7	18,09	54428,7	5,80
2015	1988,5	12,04	38127,1	23,07	37516,4	4,52
2016	2383,2	10,66	36361,7	24,39	39249,8	4,87
2017	2982,9	10,24	43264,7	41,7	49607,2	4,77
Відхилення 2017 р до 2013 р, +/-	1460,2	-6,37	-20056	25,97	-27379,6	-1,16

Оснoву експортної пропозиції сільськогосподарських підприємств України становить продукція зернових культур, якої на зовнішні ринки в 2016/17 МР було реалізовано 39,487 млн т, що на 13,5% більше попереднього року. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства експорт пшениці склав 17,4 млн т, кукурудзи – 17,412 млн т, ячменю – 4,41 млн т.

Основними країнами-імпортерами зерна з України є країни СНД, Великобританія, Франція, Німеччина, Єгипет. При цьому підприємствами, що виробляють та експортують найбільше зернової продукції, є ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «Луї Дрейфус Україна ЛТД», ТОВ «Кернел Груп» та ін.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Україна є світовим лідером з експорту насіння соняшнику та олії. До основних імпортерів української олійної продукції відносять Єгипет, Алжир, Іран, Туреччину, Китай, Індію. Основними експортерами даної продукції є ТОВ «Кернел Груп», ПАТ «Миронівський хлібопродукт», ДП «АТ Каргілл» та ін.

За даними Державної служби статистики України, у 2017 р. всіма категоріями господарств вироблено 3266,9 тис тонн м'яса всіх видів у забійній вазі, що відповідає рівню 2016 року. При цьому експорт порівняно з 2016 р. зріс на 37% (до 531,3 млн дол). Нарощування присутності вітчизняної м'ясної продукції на зовнішніх ринках відбувається завдяки галузі птахівництва. Частка м'яса птиці у загальних обсягах експорту становить 80% (240 тис т, або на 49% більше, ніж роком раніше). Найбільшими імпортерами м'ясної продукції з України є: Ірак, Єгипет та Нідерланди. Найбільшими виробниками та експортерами м'яса України є: ПАТ «Миронівський хлібопродукт», корпорація «Агропродсервіс», агрохолдинг «Авангард» та ін.

Україна входить в десятку найбільших світових експортерів меду. Вітчизняні підприємства з кожним роком нарощують обсяги поставок за кордон, особливо після надання Україні експортних квот на поставки його до ЄС. Найбільше українського меду в 2017 р. закупили США, Німеччина та Польща. На частку цих країн доводиться понад 65% експорту. Крім того, вітчизняні підприємства збільшують поставки меду до Литви, Словаччини та Чехії. Серед них слід виділити діяльність ТОВ «Бартік», ТЗОВ «Агро Іст Трейд», компанії «Багатогалузевий концерн «Співдружність»» та ін.

Також встановлено, що Україна займає перше місце в експорті волоського горіха серед країн Європи, а також входить у ТОП-5 виробників цього продукту в світі». Головні країни-імпортери у 2017 р.: Ірак, Іран, Греція, Азербайджан, Білорусь. До найбільших підприємств виробників та експортерів горіхів з України слід віднести ТОВ «Гранд К», ПП «Резолют», ТОВ «Капіталіст Консалко» та ін.

Україна входить до числа провідних світових виробників овочевих культур. Основними експортними ринками українських овочів є Білорусь, Литва, Латвія, Польща. При цьому слід виділити діяльність таких виробників, як ПП «Західний Буг», ПОСП «Уманський тепличний комбінат», ФГ «Органік Системс» та ін.

Імпортна діяльність виробників сільськогосподарської продукції є однією зі складових їх господарського функціонування, основною метою якої є оновлення матеріально-технічного забезпечення даних підприємств. Тому в роботі розмежовано такі поняття як «імпорт сільськогосподарської продукції» та «імпортна операція сільськогосподарського підприємства». Даний підхід ґрунтується на тому що імпорт сільськогосподарської продукції, як правило, здійснюють не сільськогосподарські товаровиробники, а підприємства харчової та текстильної промисловості, оптової та роздрібної торгівлі. Імпортні операції виробників сільськогосподарської продукції полягають у купівлі за кордоном посадкового матеріалу, добрив, засобів захисту рослин, сільськогосподарської техніки.

В табл. 2 наведено дані щодо позиції вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на міжнародному рівні.

Для чіткого представлення позицій України на світовому ринку сільськогосподарської продукції нами використано сумарні дані щодо обсягів виробництва сільськогосподарських підприємств і господарств населення, оскільки важливо оцінити реальний потенціал України у виробництві конкретного виду сільськогосподарської продукції. Дані щодо експорту продукції подано лише в розрізі сільськогосподарських підприємств України, оскільки вони, на відміну від господарств населення, є самостійними учасниками міжнародної торгівлі.

Таблиця 2 Місце України на світовому ринку сільськогосподарської продукції у 2017 р.

Вид сільськогосподарської продукції	Виробництво			Реалізація на світовому ринку		
	Країни світу, млн т	Україна, млн т	Частка України, %	Країни світу, млн т	Україна, млн т	Частка України, %
Пшениця	754,31	26,16	3,47	181,35	17,75	9,79
Кукурудза	1068,79	24,67	0,23	144,47	18,5	12,81
Ячмінь	148,0	8,28	5,6	27,51	4,3	15,63
Насіння соняшнику	46,31	12,24	26,43	2,5	0,45	18,0
Соя	351,78	3,9	1,11	144,2	2,9	2,02
Ріпак	69,18	2,19	3,17	15,91	1,03	6,48
Яблука	77,54	1,08	1,4	11,51	0,0128	0,12
Горіхи	2,1	0,11	5,24	0,73	0,056	7,68
М'ясо птиці	116,19	1,18	1,02	12,7	0,272	2,19
Мед	1,66	0,066	3,98	0,69	0,068	9,86

Для оцінки конкурентних переваг вітчизняних виробників на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції у дисертаційній роботі:

1. охарактеризовано розвиток сільськогосподарських підприємств областей України на основі показників: площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств; кількість сільськогосподарських підприємств; фінансові результати сільськогосподарської діяльності в регіоні; рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності; продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах; виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу; питома вага області у загальному обсязі освоєних інвестицій в сільське господарство; середня ціна реалізації продукції рослинництва і тваринництва сільськогосподарськими підприємствами;

2. визначено місця товаровиробників областей України у виробництві сільськогосподарської продукції: лідерами з вирощування зернових та зернобобових культур є підприємства з Одеської, Полтавської та Вінницької областей; технічних культур – з Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської областей; овочевих культур – з Херсонської, Черкаської, Миколаївської областей; скотарство найкраще розвивають товаровиробники у Полтавській, Черкаській, Чернігівській областях; свинарство – у Донецькій, Київській, Дніпропетровській областях; птахівництво – у Київській, Черкаській, Вінницькій областях; вівчарство – в Одеській, Херсонській, Дніпропетровській областях; кролівництво – у Черкаській, Одеській, Київській областях; бджільництво – у Вінницькій, Полтавській, Черкаській областях;

3. охарактеризовано експорт сільськогосподарської продукції суб'єктів господарювання регіонів України в розрізі таких показників: загальна вартість експорту товарів; вартість експорту сільськогосподарської продукції; частка сільськогосподарської продукції в експорті товарів; основні види експортованої сільськогосподарської продукції; основні країни імпортери сільськогосподарської продукції.

Також в дисертації: досліджено бізнес–клімат в Україні для розвитку сільського господарства; проведено порівняння урожайності основних експортних видів сільськогосподарських культур в Україні та світі; розглянуто питання якості сільськогосподарської продукції як конкурентної переваги вітчизняних виробників на зовнішніх ринках; подано співставлення світових та експортних цін на окремі види сільськогосподарської продукції вітчизняних товаровиробників; досліджено проблему зберігання сільськогосподарської продукції; тощо.

За результатами проведеної роботи встановлено:

1. Найбільші конкурентні переваги на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції мають виробники з Дніпропетровської, Одеської, Миколаївської, Вінницької та Полтавської областей.

2. Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники мають найкращі можливості сформувавши стійкі конкурентні переваги у реалізації на зовнішніх ринках соняшнику, ячменю, кукурудзи, пшениці, горіхів, ріпаку, меду.

У четвертому розділі «Концептуальні основи формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках» обґрунтовано напрями зовнішньоекономічної політики України щодо створення сприятливого середовища для формування конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках та визначено пріоритети регіональної соціально-економічної політики України в напрямі підтримки досліджуваних суб'єктів. Розроблено положення конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Запропоновано напрями забезпечення сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції.

Сформовано систему заходів щодо створення найбільш сприятливого середовища у формуванні конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках, що базується на основі узгодження: завдань; принципів; напрямків дії; інструментів і засобів їх досягнення. Система спрямована на оптимізацію експортно-імпортних операцій, інноваційно-інвестиційної діяльності в сільському господарстві таким чином, щоб забезпечити продовольчу безпеку країни, підтримати вітчизняних виробників продукції для сільського господарства та сільськогосподарської продукції,

розвивати добросовісну конкуренцію на внутрішньому ринку та відповідати міжнародним зобов'язанням України.

Основними передумовами ефективної реалізації запропонованої системи заходів названо: макроекономічну стабілізацію та створення необхідних і стабільних умов для розвитку сільського господарства як ключового елементу сприятливого для аграрного бізнесу економічного середовища; відновлення довіри сільськогосподарських підприємств до держави; послідовність та безперервність зовнішньоекономічної політики щодо сільського господарства (політика як процес, а не окремі заходи); адекватне інституційне, інтелектуальне та фінансове забезпечення зовнішньоекономічної політики; ефективна координація дій центральних органів виконавчої влади та їх співпраця з неурядовими організаціями.

На рис. 3 обґрунтовано пріоритети регіональної соціально-економічної політики щодо виробників сільськогосподарської продукції України, досягнення яких направлене на: покращення якості та збільшення кількості трудових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників; підвищення обсягів виробництва та реалізації товаровиробниками сільськогосподарської продукції; розвиток самозайнятості та підприємництва на селі; раціональне використання ресурсного потенціалу в сільській місцевості; формування конкурентних переваг сільськогосподарських виробників на зовнішніх ринках.

Для реалізації регіональної соціально-економічної політики щодо виробників сільськогосподарської продукції України доречно розробити та поступово впроваджувати комплекс регіональних Програм розвитку сільського господарства та сільських територій, до якого повинні ввійти складові спрямовані на: розвиток пріоритетних для даного регіону галузей сільського господарства; розвиток нішевих видів сільськогосподарської продукції; соціальний розвиток сільської місцевості; підтримку малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників та інше. Крім того, в даних Програмах доцільно визначати такі обов'язкові структурні елементи: загальний опис проблеми; мета програми; завдання програми; заходи з їх реалізації з повним економічним обґрунтуванням; очікувані результати; фінансове забезпечення виконання поставлених завдань; виконавці в розрізі кожного окремого завдання.

Доведено, що виробництво нішевої та органічної сільськогосподарської продукції дає можливість вітчизняним товаровиробникам сформувати стійкі конкурентні переваги на зовнішніх ринках. В даному контексті розроблено проект Програми розвитку бджільництва на території Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області на 2019–2023 роки. Основною метою даної програми визначено покращення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, підтримка зайнятості сільського населення, створення додаткових можливостей для зростання доходів

Рисунок 3 – Пріоритети регіональної соціально-економічної політики щодо виробників сільськогосподарської продукції України

індивідуальних домогосподарств, малого та середнього аграрного бізнесу, поліпшення розвитку села та якості життя в сільській місцевості. Орієнтована потреба в коштах розрахована з врахуванням прогнозних темпів інфляції в Україні та облікової ставки на 2019-2023 рр. і складає 978,12 тис грн на п'ять років.

В результаті практичної реалізації розробленого проекту Програми планується отримати наступні основні результати: наростити обсяги виробництва та реалізації меду, пилку, воску, прополісу. Зокрема, обсяг виробництва меду планується наростити до 200 тонн на рік (в 2017 р – 87 т); збільшити племінне стадо чистопородних бджіл мінімум на 150 бджолосімей (2017 р – 10 бджолосімей); створити сільськогосподарський обслуговуючий кооператив в галузі бджільництва.

Під час розроблення конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках враховано результати проведеного попередньо дослідження щодо: дослідження сутності поняття «конкурентна стратегія»; виокремлення основних груп конкурентних стратегій залежно від способу здобуття конкурентної переваги та вимог до них у розрізі окремих конкурентних стратегій; обґрунтування дефініції міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України; визначення стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України.

Окрім того, при формування дієвої стратегії підвищення конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, взято до уваги специфіку виробництва в Україні, аграрну та зовнішньоекономічну політику України, загальні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції та окремих його сегментів тощо.

Вважаємо, що основними чинниками, які визначають практичну можливість застосування вітчизняними виробниками сільськогосподарської продукції конкретної конкурентної стратегії на зовнішніх ринках, є:

– обсяги виробництва експортної продукції, в розрізі основних її видів, пропонуємо розділити на дві групи: до 100 т (1000 т) і більше 100 т (1000 т). Дані обсяги запропоновано виходячи з того, що виробники меду, м'яса, ягід, волоського горіха можуть самостійно виходити на зовнішні ринки, маючи об'єми виробництва до 100 т, тоді як для виробників кукурудзи, ячменю, соняшнику, ріпаку мінімальною вважається експортна партія на 1000 т;

– стан матеріально-технічної бази розподілено на три групи: відмінний, добрий, задовільний. При виборі конкретної конкурентної стратегії виробника сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках найбільш важливе значення мають: стан та наявність техніки для забезпечення повного циклу виробництва, транспортування та зберігання сільськогосподарської

продукції (грунтообробна техніка, трактори, комбайни, сівалки, установки та агрегати для доїння корів, зерносушарки, вантажні автомобілі та ін.); потужності для зберігання продукції; якісний насіннєвий матеріал, ін;

– доступність до джерел фінансування. Для виробників сільськогосподарської продукції можливими є декілька варіантів фінансування своєї господарської діяльності, а саме: позиковий капітал (довгострокові та короткострокові кредити від національних та міжнародних фінансових установ, товарні кредити під майбутній урожай від виробників засобів виробництва для сільського господарства та ін.), інвестиційні кошти (залучені кошти від іноземних інвесторів, як правило, приватних компаній, інвестиційних фондів або кошти, отримані від різного роду грантових програм та ін.), самофінансування (основна частина підприємств, що діють на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції, використовують лише власні кошти, тоді як сільськогосподарські товаровиробники при виході на зовнішні ринки для формування конкурентних переваг намагаються залучати додаткові кошти);

– інноваційна активність є конкурентною перевагою підприємства на ринку сільськогосподарської продукції будь-якої країни. При цьому до інноваційно активних підприємств ми відносимо тих сільськогосподарських товаровиробників, які не лише використовують у своїй діяльності різного роду агроінновації, а й намагаються їх створити. Разом з тим, частина сільськогосподарських підприємств України не є інноваційно активними, тому обирають відповідні конкурентні стратегії;

– відповідність продукції міжнародним стандартам якості. Вважається, що дана умова є обов'язковою при виході підприємства на зовнішні ринки. Проте нами встановлено, що не всі країни-імпортери керуються міжнародними стандартами встановленими Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) при виборі конкретного виду сільськогосподарської продукції. Часто покупці з країн Африки чи Азії надають перевагу вітчизняним стандартам. Тому ми виокремили дві групи чинників, а саме: коли відповідність міжнародним стандартам є обов'язковою умовою вибору стратегії і коли даний чинник не є принциповим;

– місце розташування потужностей підприємства на території України впливає на вибір ринку збуту своєї продукції (як правило, сільськогосподарські товаровиробники з західних та північних областей України намагаються експортувати свою продукцію до країн Західної Європи, тоді як підприємства з південних та східних областей, для яких експорт водним шляхом є порівняно дешевшим, відправляють вироблену продукцію до країн Азії та Африки);

– досвід роботи на зовнішніх ринках. Встановлено, що для формування конкурентних переваг, отримання сталої економічної ефективності від

експортних операцій, вибору конкурентної стратегії, заснованої на повному чітко сформованому уявленні про позитивні та негативні моменти роботи на зовнішніх ринках, сільськогосподарське підприємство повинно як мінімум 5 років працювати на даному ринку;

– ринок збуту продукції висуває чіткі критерії до діяльності сільськогосподарського підприємства, забезпечення його конкурентних переваг та підвищення рівня конкурентоспроможності. Як правило, в країнах Західної Європи висуваються більш жорсткі критерії до якості продукції, умов її зберігання та перевезення, в країнах Азії досить жорстко регулюється процес проведення переговорів та відповідності дій підприємства-експортера сільськогосподарської продукції встановленим узансам договірних відносин.

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження «Механізм реалізації концепції формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках» запропоновано напрями розвитку економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України, сформовано модель активізації зовнішньоекономічної діяльності досліджуваних суб'єктів, визначено роль міжнародної сертифікації та вплив інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

Встановлено, що основними джерелами формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках є: менеджмент компетенцій; інноваційна діяльність; продуктивність підприємства; якість продукції; диверсифікація діяльності; ресурсні можливості; кон'юнктура ринків та інші. Відповідно, для формування стійких конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників на світовому ринку сільськогосподарської продукції, в першу чергу, потрібно розвивати: виробничий, кадровий, фінансовий, експортний, інформаційний потенціал (рис. 4).

Найбільш проблемним питанням у формуванні економічного потенціалу досліджуваних суб'єктів названо їх незадовільне фінансове забезпечення. В даному контексті, запропоновано: активізувати діяльність підприємств в напрямі пошуку можливостей участі у грантових та міжнародних програмах підтримки українського сільського господарства; залученні іноземних інвестицій; придбанні вітчизняної та іноземної техніки в лізинг; створенні кооперативів зі спільного використання сільськогосподарської техніки.

Залученню додаткових коштів сільськогосподарських підприємств України для формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках також сприятиме: використання партнерських угод банків; залучення інноваційно-

Рисунок 4 – Напрями розвитку основних складових економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України в умовах функціонування на зовнішніх ринках

спрямованих кредитних продуктів за якими ключовим фактором при оцінюванні клієнтів є рівень агротехнологій господарства, досвід агровиробництва, ділова репутація, а не наявність твердої застави; надання аграрних розписок, за якими заставою для одержання додаткових фінансових ресурсів є не майно сільськогосподарських підприємств, а майбутній урожай.

Нами розроблено модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України в контексті формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках (рис. 5).

Встановлено, що більшість вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції здійснюють свої зовнішньоекономічні операції через посередників, хоча можуть самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність. Для цього потрібно: підвищити фахову підготовки працівників, що мають займатися організацією зовнішньоекономічної операції; або наймати нових працівників, які мають позитивний досвід роботи на зовнішньому ринку.

В роботі сформовано перелік діючих на постійній основі безкоштовних онлайн-курсів, що пропонують різні напрями удосконалення професійних навичок та отримання необхідних знань для виходу сільськогосподарських підприємств на зовнішній ринок: Бізнес–англійська; Експорт, ринки ЄС та інтернаціоналізація бізнесу; E–Export School від Укрпошти; Export Revolution Ukraine; Smart exporter: електронні ресурси, регулювання та вимоги для експорту до ЄС; тощо.

Підвищити ефективність організації зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарським підприємствам можуть допомогти різні урядові та неурядові організації як на платній основі, так і безкоштовно. В роботі визначено перелік основних установ та організацій, що надають фахову допомогу та необхідну інформацію для здійснення підприємством зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, в переліку визначено: назву організації, установи, Інтернет-ресурсу; вид організації; напрями роботи; умови співпраці. Так, до даного переліку ввійшли: Торгово-промислова палата України; Офіс з просування експорту; Центр підтримки експорту; Центр підтримки експорту до ЄС; Українська аграрна конфедерація та інші.

Розглянуто діючі міжнародні проекти в сільському господарстві України (Підтримка розвитку сільського господарства та сільських територій; Український проект бізнес–розвитку плодоовочівництва; Програма ЄС з підтримки малого і середнього бізнесу; Розвиток органічного ринку в Україні; розвиток молочного бізнесу в Україні; Німецько–українська співпраця в галузі органічного землеробства та інші) та встановлено, що реалізація даних проектів в Україні сприяє формуванню конкурентних переваг вітчизняних

Рисунок 5 – Модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України

товаровиробників на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

На основі регіональних змін інвестиційно-інноваційних показників (загального обсягу капітальних інвестицій в сільське господарство; обсягу іноземних інвестицій в сільське господарство; загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в регіоні; внутрішніх витрат господарств на виконання та впровадження наукових досліджень і розробок в сільському господарстві) нами розроблено модель активізації інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції (рис. 6).

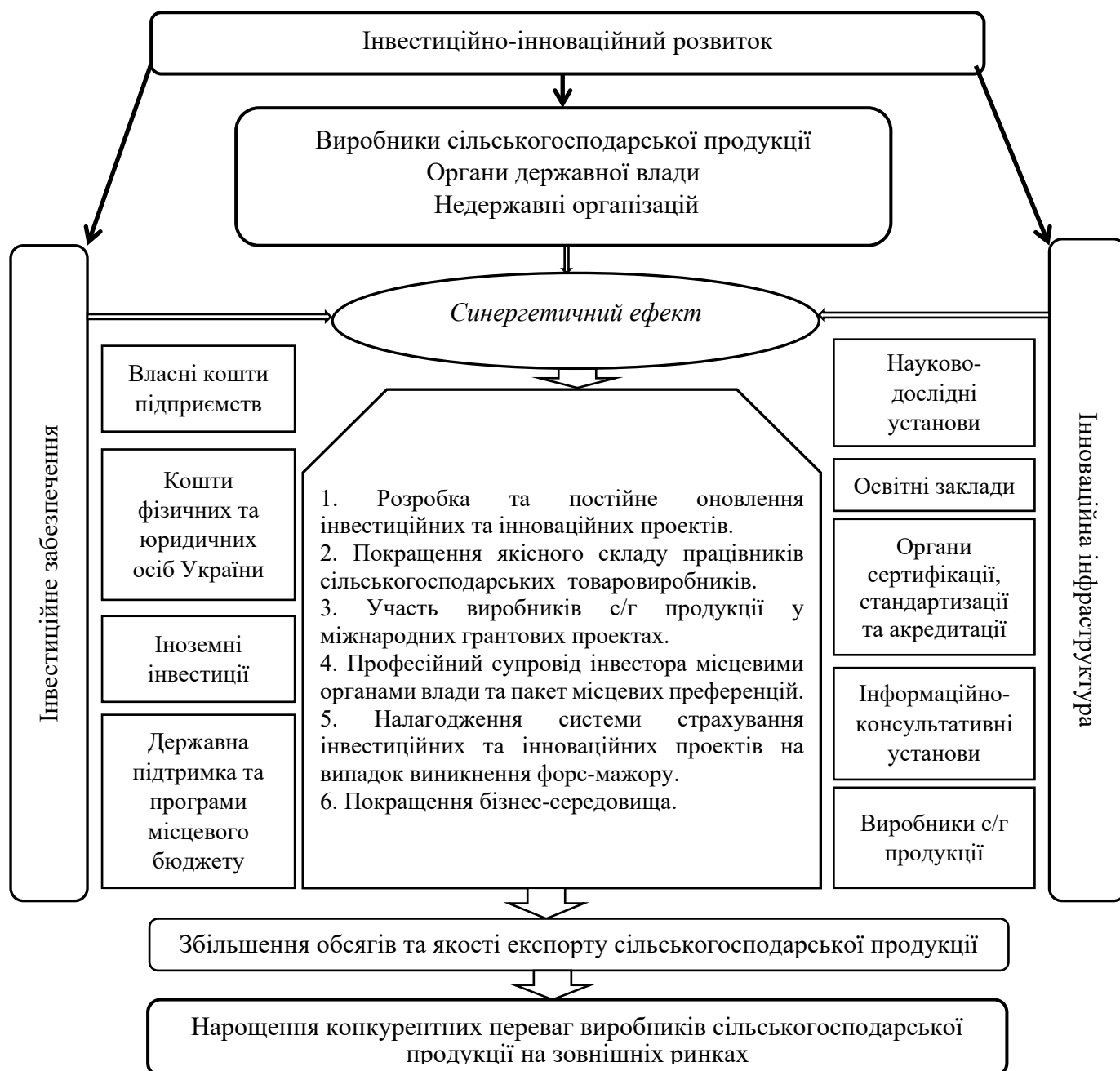

Рисунок 6 – Модель активізації інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України з метою нарощення конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках

В роботі наголошено на тому, що: розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції знаходиться в прямій залежності від рівня прояву синергетичного ефекту співпраці даних суб'єктів з представниками державної влади та недержавних організацій. Крім того, вирішення питань активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, збільшення обсягів та якості експорту сільськогосподарської продукції та нарощення конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках знаходяться в одній площині, а тому повинні вирішуватися комплексно.

Дослідження окремих міжнародних систем сертифікації дозволило сформуванню її типовий алгоритм для вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції, який зображено на рис. 7.

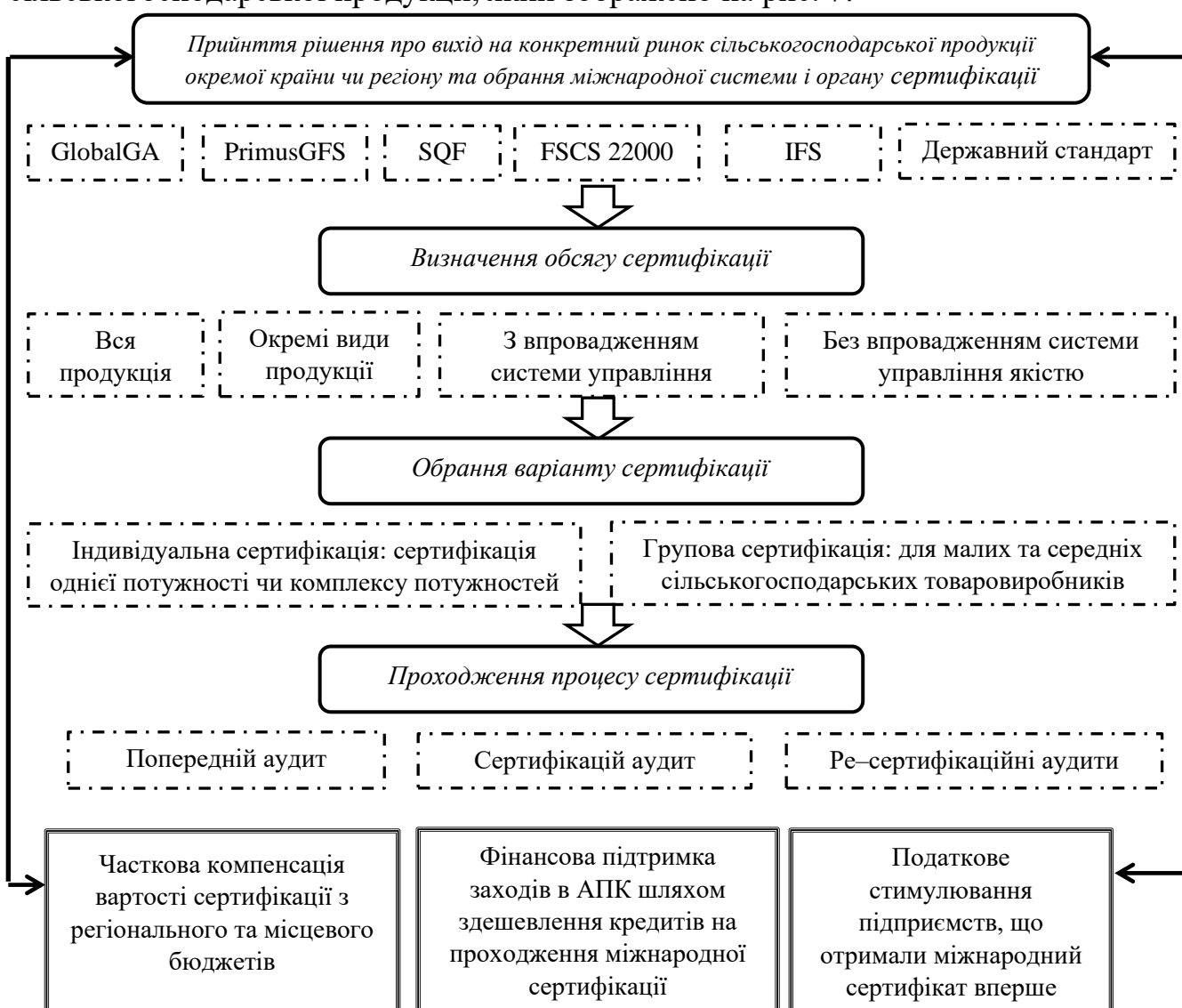

Рисунок 7 – Типовий алгоритм сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних систем в контексті формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках

Встановлено, що в Регіональних програмах розвитку окремих областей України (Одеській, Житомирській, Херсонській) зафіксовано таку норму підтримки розвитку органічного ринку як часткова компенсація вартості сертифікації. Вважаємо за доречне поширити дану практику для всіх сільськогосподарських підприємств. З цією метою в Регіональних програмах розвитку агропромислового комплексу варто включити норму про часткову компенсацію вартості міжнародної сертифікації для тих підприємств, що проходять її вперше.

В державному бюджеті України передбачена фінансова підтримка в АПК шляхом здешевлення кредитів. Вважаємо, що в даний напрям на наступні роки доречно включити і здешевлення кредитів на проходження процесу міжнародної сертифікації малими та середніми сільськогосподарськими товаровиробниками.

Також виправданим є податкове стимулювання виробників сільськогосподарської продукції підприємств, що отримали міжнародний сертифікат вперше. Маємо на увазі, що на період проходження процесу акредитації сільськогосподарського підприємства, його варто звільнити (знизити розмір) від визначених податків або зборів: для сільськогосподарських підприємств, що працюють в системі спрощеного оподаткування – зниження ставки єдиного податку; для великих сільськогосподарських товаровиробників – зниження податку на прибуток.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляються у обґрунтованих теоретичних, методологічних та практичних аспектах формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. До головних наукових і практичних результатів роботи слід віднести:

1. Розвинуто та систематизовано понятійно–термінологічний апарат процесу формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Зокрема, надано авторське бачення сутності дефініції «конкурентні переваги виробника сільськогосподарської продукції». Доповнено змістовними положеннями поняття: «виробник сільськогосподарської продукції»; «конкуренція в сільському господарстві»; «конкурентоспроможність виробників сільськогосподарської продукції»; «формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках» та ін.

Найбільш важливими джерелами формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках названо: географічне положення; кон'юнктуру ринків; соціально-економічний розвиток регіону місцезнаходження підприємства; ресурсні можливості; модернізацію виробництва; підвищення якості продукції; продуктивність підприємства; диверсифікацію діяльності; менеджмент компетенцій; інноваційну діяльність.

2. Сформовано теоретичне підґрунтя формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Визначено послідовність формування нової конкурентної переваги виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Обґрунтовано важливість конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції для формування їх конкурентних переваг. Сформовано вимоги до конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України, залежно від базової конкурентної стратегії на зовнішніх ринках. Дані вимоги розподілено по групам відповідно до основних сфер виникнення конкурентної переваги: техніко-технологічних; виробничих; економічних; управлінських; соціально-психологічних; природно-кліматичних; географічних.

3. Визначено методологічний інструментарій формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках в розрізі таких ключових елементів: напрями та можливості формування конкурентних переваг; підходи, способи досягнення та джерела формування конкурентної переваги; інструменти реалізації. Визначено основні чинники формування конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів на мікро-, макро- та мегарівнях.

4. Обґрунтовано науковий підхід до оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках з виокремленням етапів даного процесу та основних груп і підгруп показників оцінки. Зазначено, що результатом використання запропонованого підходу є не стільки виявлення рівня конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів скільки, можливість розробки за результатами оцінки конкурентних практичних заходів направлених на посилення існуючих та розробку і впровадження нових конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

5. Представлено систему управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках на основі поєднання таких основних елементів: об'єкт та суб'єкт управління; мета; функції; методи; принципи управління. Практичний прояв даної системи

повинен враховувати динамізм внутрішнього та зовнішнього середовища і реалізуватися за рахунок проведення заходів операційного та стратегічного характеру.

6. Визначено вихідні положення науково-економічного забезпечення формування та реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України. Наведено види стратегій міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції, принципи та підходи до їх формування. Запропоновано послідовність формування та реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України, яка включає в себе сім етапів, починаючи від оцінки середовища світового ринку сільськогосподарської продукції для вибору варіантів формування стратегії та закінчуючи обґрунтуванням заходів, направлених на корегування обраної стратегії і усунення невідповідностей.

7. Проведено оцінку конкурентних переваг сільськогосподарських товаровиробників регіонів України на основі таких показників: площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств; кількість підприємств; фінансові результати сільськогосподарської діяльності в регіоні; рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності; продуктивність праці в підприємствах; виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу; питома вага області у загальному обсязі освоєних інвестицій в сільське господарство; середня ціна реалізації окремих видів продукції рослинництва та тваринництва сільськогосподарськими підприємствами; частка сільськогосподарської продукції в експорті товарів; основні види експортованої сільськогосподарської продукції; розвиток інфраструктури сільськогосподарського ринку. Виявлено, що найбільші конкурентні переваги на зовнішніх ринках мають виробники з Дніпропетровської, Одеської, Миколаївської, Вінницької та Полтавської областей. Також визначено, що українські сільськогосподарські товаровиробники мають високий потенціал формування стійких конкурентних переваги у реалізації на зовнішніх ринках соняшнику, ячменю, кукурудзи, пшениці, ріпаку, томатів та нішевих видів продукції (гірчиця, мед, волоський горіх, квасоля біла та ін.).

8. Обґрунтовано систему заходів щодо забезпечення найбільш сприятливого середовища у формуванні конкурентних переваг вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Наголошено на тому, що: створення позитивного іміджу України на міжнародному рівні; спрощення доступу сільськогосподарських товаровиробників до закордонних ринків; забезпечення доступу досліджуваних суб'єктів до імпорتنних

виробничих ресурсів; розвиток інноваційної діяльності в сільському господарстві; залучення іноземних інвестицій дозволить сільськогосподарським товаровиробникам покращити фінансове забезпечення та якість виробленої продукції, наростити обсяги експорту продукції і, як наслідок, сформувати конкурентні переваги на зовнішніх ринках. Визначено принципи, напрями дії та засоби реалізації поставлених завдань та досягнення очікуваних результатів.

9. Сформульовано основні положення системи регіональної соціально-економічної політики України щодо виробників сільськогосподарської продукції з виокремленням: мети та завдань; принципів; пріоритетних напрямів дії; інструментів реалізації; очікуваних результатів. Визначено за необхідне розробляти та поступово впроваджувати комплекс регіональних Програм розвитку сільського господарства та сільських територій, до якого повинні ввійти програми спрямовані на: розвиток пріоритетних для даного регіону галузей сільського господарства; розвиток нішевих видів сільськогосподарської продукції; соціальний розвиток сільської місцевості; підтримку малих та середніх сільськогосподарських підприємств; розвиток кооперації; розвиток нетрадиційних для сільської місцевості видів виробництва та послуг та ін.

10. Розроблено положення формування конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, а саме: визначено місію та головну ідею даної стратегії; запропоновано стратегічні та операційні цілі їх досягнення; аргументовано ключові фактори успіху визначеної стратегії. Наведено перелік рекомендованих конкурентних стратегій для практичного застосування виробникам сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, та виокремлено вимоги до кожної з них в розрізі таких груп: обсяги виробництва експортної продукції; стан матеріально-технічної бази підприємства; доступність до джерел фінансування; інноваційна активність; відповідність продукції міжнародним стандартам якості; місце-розташування потужностей підприємства; досвід роботи на зовнішніх ринках; ринок збуту продукції.

11. Запропоновано напрями розвитку виробничого, фінансового, кадрового, експортного, маркетингового, інформаційного потенціалів як основи для формування якісного економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України. Зазначено, що лише комплексне поєднання всіх визначених завдань дозволить вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам сформувати конкурентні переваги на зовнішніх ринках.

12. На основі використання багатofакторної та однофакторних

економетричних моделей проаналізовано вплив інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України та Миколаївської області на формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

За результатами дослідження розроблено модель розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України з метою нарощення їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках. В даній моделі акцентовано увагу на тому, що позитивний синергетичний ефект від співпраці виробників сільськогосподарської продукції, державних органів та недержавних організацій, суб'єктів інноваційної інфраструктури здатний реально активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність виробників сільськогосподарської продукції, покращити кількісні та якісні показники експорту, та сприяти нарощенню конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів на зовнішніх ринках.

13. Сформовано модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України в контексті формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках. Дана модель включає два взаємопов'язані блоки: вектори розвитку зовнішньоекономічної діяльності (мінімум необхідних умов для ефективного розвитку досліджуваних підприємств на міжнародному рівні) та основні види зовнішньоекономічної діяльності – напрями активізації найбільш поширених видів зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції (експорт, імпорт, залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних виставках та ярмарках, спільне підприємництво).

Для реалізації можливості практичного використання визначених заходів наведено: перелік безкоштовних онлайн-курсів з підвищення кваліфікації фахівцями для здійснення зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарськими підприємствами; основні міжнародні проекти в сільському господарстві України та особливості їх реалізації; перелік основних Інтернет-ресурсів щодо тенденцій розвитку міжнародної торгівлі окремими видами сільськогосподарської продукції та щодо пошуку інформації про потенційних партнерів, використання інструментів аналізу міжнародних ринків.

14. Запропоновано типовий алгоритм сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних систем. В даному алгоритмі визначено найбільш поширені схеми міжнародної сертифікації; надано варіанти сертифікації залежно від обсягів продукції, та індивідуальної чи групової сертифікації підприємств; описано процес сертифікації; визначено напрями здешевлення процесу міжнародної

сертифікації.

Зважаючи на значення міжнародної сертифікації для формування конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на зовнішніх ринках та розвитку внутрішнього ринку продовольства, визначено напрями її активізації в Україні: часткова компенсація вартості сертифікації з регіонального та місцевого бюджетів; фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів на проходження міжнародної сертифікації; податкове стимулювання підприємств, що отримали міжнародний сертифікат вперше.

Список публікацій здобувача

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1 Монографії

1. Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці : [колективна монографія]. За ред. Ю.О. Нестерчук. Умань: Видавничо–поліграфічний центр «Візаві». 2013. 284 с., С.67-72 (*Особистий внесок: досліджено проблемні аспекти та перспективи розвитку іноземного інвестування в аграрному секторі економіки регіону*).

2. Формування глобального та регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: [колективна монографія]. За ред. Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачова. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2015. 320 с., С.72-78 (*Особистий внесок: досліджено динаміку валового виробництва в аграрному секторі Південної Америки*).

3. Управлінська, фінансова та маркетингова діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки: [колективна монографія]. За ред. К.Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ: Пороги. 2016. 516 с., С.73-80 (*Особистий внесок: розглянуто можливості диверсифікації діяльності підприємств аграрного сектору України на світовому ринку аграрної продукції*).

4. Федосєєва Г.С. Теоретико–методологічні та прикладні засади формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку: [монографія]. Миколаїв: МНАУ. 2018. 379 с.

1.2 Публікації у наукових фахових виданнях України та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

5. Тимофієва Г.С. Розробка стратегії формування експортного потенціалу підприємствами зернового підкомплексу Миколаївської області // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково–виробничий журнал. Тернопіль. 2012. №7. С. 125–128.

6. Тимофієва Г.С. Оцінка конкурентних переваг аграрних підприємств на світовому ринку зерна // Збірник наукових праць Подільського державного агро–технічного університету. Кам'янець–Подільський. 2012. В. 20, Т 2. С. 292–295.

7. Тимофієва Г.С. Конкурентні переваги регіону на світовому аграрному ринку: понятійно–термінологічний апарат дослідження // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. Мелітополь. 2013. №1 (21). Т 2. С. 336–343.

8. Тимофієва Г.С. Прокопук Л.М. Страхування експортних кредитів як один з пріоритетних напрямків підтримки зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково–виробничий журнал. Тернопіль. 2013. №8. С.89–92. *(Особистий внесок: досліджено особливості страхування експортних кредитів).*

9. Тимофієва Г.С. Інноваційна складова конкурентних переваг аграрних підприємств на світовому аграрному ринку // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Черкаси. 2013. В. 34, Ч. 1. С. 113–117.

10. Тимофієва Г.С. Використання потенціалу системи дорадництва в контексті інформаційно–консультаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств // Вісник Харківського національного аграрного університету. Харків: ХНАУ. 2013. № 5. С.175–181.

11. Тимофієва Г.С. Організація страхування вантажів у розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств // Наука й економіка: Науково–теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. Хмельницький. 2013. В.1(33). С.118–123. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: РІНЦ.**

12. Тимофієва Г.С. Крюковська О.В. Теоретичні засади формування конкурентоспроможності аграрних підприємств // Вісник Харківського національного аграрного університету. Харків: ХНАУ. 2013. № 11. С.212–218. *(Особистий внесок: визначено сутність та складові конкурентоспроможності аграрних підприємств).*

13. Тимофієва Г.С. Світовий ринок аграрної продукції: особливості участі України // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Серія економічні науки. Чернігів. 2014. №1(72). С.56–62.

14. Тимофієва Г.С. Жирок Н.В. Мітенко І.В. Стимулювання інвестиційної діяльності, як фактор посилення конкурентних переваг аграрних підприємств на світових ринках // Вісник Харківського національного аграрного університету. Харків: ХНАУ. 2014. № 5. С.182–188. *(Особистий внесок: визначено напрями розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств).*

15. Тимофієва Г.С. Інформаційне забезпечення іноземних інвесторів як фактор посилення інвестиційної привабливості аграрних підприємств регіону // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Херсон. 2014. В.8, Ч. 4. С.119–123.

16. Тимофієва Г.С. Використання потенціалу системи кооперації в контексті нарощення обсягів експорту зернових аграрними підприємствами регіону // Науково–виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Економіка та підприємництво. Запоріжжя. 2015. №2. С.83–88.

17. Тимофієва Г.С. Формування механізмів стратегії виходу підприємств аграрного сектору на зовнішній ринок // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Херсон. 2015. В.14. С.86–89.

18. Федосєєва Г.С. Україна на світовому ринку молочної продукції: проблемні питання та перспективи розвитку // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород. 2016. В.6, Ч. 3. С.110–113.

19. Федосєєва Г.С. Удосконалення системи фінансового забезпечення виробників сільськогосподарської продукції // Науковий журнал «Молодий вчений». Херсон. 2016. №10 (37). С.421–424. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: РИНЦ, ScholarGoogle, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicu**

20. Федосєєва Г.С. Конкурентний розвиток виробників сільськогосподарської продукції: сучасні наукові інтерпретації // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». Одеса. 2016. В.10. С.150–154. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: НБУ ім. В.В. Вернадського; Index Copernicus.**

21. Шибаніна О.В. Федосєєва Г.С. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку: теоретичний аспект // Вісник Харківського національного аграрного університету. Харків: ХНАУ. 2016. № 2. С.259–266. (*Особистий внесок: визначено сутність та фактори формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку*). **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Google Scholar, Index Copernicus International, CiteFactor, ResearchBib.**

22. Федосєєва Г.С. Світовий ринок сільськогосподарської продукції: теоретичний та практичний аспект розвитку // Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». Київ. 2017. №1. С.22–29. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus.**

23. Федосєєва Г.С. Методичні аспекти оцінки конкурентних переваг

виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку // Електронний фаховий журнал «Інфраструктура ринку». 2017. В.5. С.136–139. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus.** URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/5_2017_ukr/29.pdf (дата останнього звернення 17.08.2019 р).

24. Федосєєва Г.С. Особливості управління конкурентними перевагами сільськогосподарських товаровиробників на світовому ринку // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка й менеджмент Одеса. 2017. В.24, Ч.1. С.15–18. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Google Scholar, Index Copernicus.**

25. Шибаніна О.В. Федосєєва Г.С. Міжнародна конкурентоспроможність виробників сільськогосподарської продукції // Науковий журнал «Економічний форум». Луцьк. 2017. №4. С.59–65. (*Особистий внесок: визначено особливості формування міжнародної конкурентоспроможності підприємств*). **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, ULRICHSWEB.**

26. Федосєєва Г.С. Оцінка конкурентних переваг областей України на світовому ринку сільськогосподарської продукції // Міжнародний науково–виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький. 2017. №4. С.46–54. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: НБУ ім. В.В. Вернадського, Index Copernicus.**

27. Федосєєва Г.С. Особливості реалізації зовнішньоекономічної політики на сільськогосподарському ринку: проблемні аспекти та перспективи // Міжнародний науковий економічний журнал «Бізнес–інформ». Харків. 2018. №1. С.60–64. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Google Scholar, Index Copernicus International, CiteFactor, ResearchBib, Advanced Science Index, International Scientific Indexing, WorldCat, Base, DOAJ, OpenAIRE.**

28. Федосєєва Г.С. Система формування та реалізації пріоритетів регіональної соціально–економічної політики сільського розвитку України // Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки». Суми. 2018. №1. С.62–72. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory / Ulrichsweb, The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, Google Scholar, EconBiz, RePEc, Russian Index of Science Citation, НБУ ім. В.В. Вернадського.**

29. Шибаніна О.В. Федосєєва Г.С. Сертифікація агровиробників як чинник формування їх конкурентних переваг на світовому ринку // Вісник Чернівецького торгівельно–економічного інституту. Економічні науки.

Чернівці. 2018. №3 (71). С. 59–65. (*Особистий внесок: сформовано типовий алгоритм сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних систем в контексті формування їх конкурентних переваг на світовому ринку*). **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: РІНЦ, UlrichsWeb, ProQuest, Google Scholar, Index Copernicus.**

1.3 Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

30. Тимофеева Г.С. Сотрудничество аграрного сообщества и власти в сфере экспорта зерновых как эффективный элемент государственной внешнеэкономической политики // Международное научное издание «Современные фундаментальные и прикладные исследования». Кисловодск: АНО «УЦ «МАГИСТР». 2013. №1 (8), Т2. С.142–145. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: РІНЦ.**

31. Tymofieva H. The investment attractiveness of regional grain subcomplex of Ukraine for foreign investors: problematic aspects and factors of enhancement // *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. Praha: Publishing house Education and Science. 2015. №1 (14). P. 51–56.

32. Fedosieieva H. Ukraine's Foreign Economic Policy on the World Market of Agricultural Product // International security in the frame of modern global challenges. Collection of scientific works. Vilnius. 2018. P.412–418.

33. Fedosieieva H. Active position of the country in the world market of agrarian products as an indicator of the underdevelopment level of its economy // *International Scientific Journal Academicus*. Vlorë. 2018. №18. P.412–418. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Open Access databases such as Repec, Ceeol, Doaj, Ingenta, Index Copernicus.**

34. Fedosieieva H. Sustainable development of agricultural producers is a condition for their successful functioning on the world market // *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga. 2019. Vol. 5. №1. P. 218-223. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: IndexCopernicus, Directory of Open Access Journals, ESCI by Web of Science.**

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

35. Тимофієва Г.С. Проблемні аспекти використання залізничних перевезень при виходів аграрних підприємств на зовнішні ринки // Актуальні питання теорії та практики менеджменту : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Луганськ, 21–22 берез. 2012 р.). Луганськ, 2012. С. 174–176.

36. Тимофієва Г.С. Світовий досвід цінового регулювання діяльності підприємств сільських територій // Трансформаційні та інтеграційні процеси в

економіці України : матеріали всеукр. наук.–практ конф. (м. Миколаїв, 10–11 жовт. 2012 р.). Миколаїв, 2012. С.124–126.

37. Тимофеева Г.С. Комплексное исследование методических подходов к оценке инвестиционной привлекательности аграрного сектора экономики региона // Украина–Болгария–Европейский союз: современное состояние и перспективы : матер. наук.–практ конф. с междунар. участием (г. Варна, 13–19 сент. 2012 г.). Херсон, 2012. Т1. С.223–227.

38. Тимофієва Г.С. Загальні механізми стратегії формування експортного потенціалу підприємствами зернового підкомплексу регіону// Інноваційний розвиток аграрної економіки : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Мелітополь, 18–20 лют. 2013 р.). Мелітополь, 2013. С. 121–124.

39. Тимофієва Г.С. Нарощення обсягів виробництва та реалізації овочевої продукції як один з пріоритетних напрямків розвитку експортного потенціалу овочепродуктового підкомплексу // Управління економічним розвитком: проблеми теорії та практики : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Слов'янськ – Євпаторія, 25–27 квіт. 2013 р.). Луганськ, 2013. С.142–145.

40. Тимофієва Г.С. Механізм страхування експортних кредитів аграрних підприємств // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матеріали VIII наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Умань, 24–25 квіт. 2014 р.). Умань, 2014. Ч.2. С.98–100.

41. Тимофієва Г.С. Агроінновація – передумова формування конкурентних переваг підприємства на світовому аграрному ринку // Актуальні питання економічних наук : матеріали IV наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Донецьк, 16–17 трав. 2014 р.). Донецьк, 2014. Ч.4. С.95–97.

42. Тимофієва Г.С. Механізм страхування зовнішньоторгових вантажів аграрних підприємств // Проблеми фінансово–економічного та соціального розвитку країн : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Київ, 5–6 верес. 2014 р.). Київ, 2014. С.46–48.

43. Тимофієва Г.С. Кооперація як передумова виходу аграрних підприємств зернового підкомплексу на зовнішні ринки // Модернізація та суспільний розвиток національної економіки : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Одеса, 12–14 верес. 2015 р.). Одеса, 2015. С.66–69.

44. Тимофієва Г.С. Вплив інформаційного забезпечення на розвиток іноземного інвестування в аграрному секторі // Розвиток національної економіки: теорія і практика : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Івано–Франківськ, 3–4 квіт. 2015 р.): Івано–Франківськ, 2015. С.350–351.

45. Тимофієва Г.С. Світовий ринок аграрної продукції: понятійно–термінологічний апарат дослідження // Ключові питання сучасної науки : матеріали XI наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Софія, 17–25 квіт.

2015 р.).Софія, 2015. С.37–39.

46. Fedosieieva H. Пріоритетні вектори експорту сільськогосподарської продукції підприємствами аграрного сектору України в умовах глобальної нестабільності // Modern transformation of economics and management in the era of globalization : International scientific conference. (Klaipeda, 29 January 2016). Klaipeda, 2016. P.37–41.

47. Fedosieieva H. Особливості формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку // The development of international competitiveness: state, region, enterprise : International scientific conference. (Lisabon, 16 December 2016). Lisabon, 2016. P.25–28.

48. Федосєєва Г.С. Теоретичні засади функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матеріали XI наук.–практ конф. з міжнар. участю. (м. Умань, 25–26 трав. 2017 р.). Умань, 2017. С.139–141.

49. Федосєєва Г.С. Управління конкурентними перевагами сільськогосподарських товаровиробників – шлях до їх конкурентоспроможної діяльності на світовому ринку // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Харків, 25–26 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 293–296.

50. Федосєєва Г.С. Пріоритети зовнішньоекономічної політики направленої на формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції // Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах : матеріали наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 29–30 берез. 2018 р.). Тернопіль, 2018. Т1. С.136–138.

51. Федосєєва Г.С. Окремі питання вибору конкурентних стратегій виробниками сільськогосподарської продукції в умовах їх функціонування на світовому ринку // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали IV наук.–практ конф. з міжнар. участю (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.). Одеса, 2018. С.107–109.

3. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

52. Федосєєва Г.С. Формування, діагностика та управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Миколаїв: МНАУ, 2018. с. 36 (Препринт / Миколаїв).

53. Федосєєва Г.С. Активізація зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств у контексті формування конкурентних

переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Миколаїв: МНАУ, 2018. с. 40 (Препринт / Миколаїв)

АНОТАЦІЯ

Федосєєва Г.С. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках: теорія, методологія, практика. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2019 р.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню концептуальних засад, удосконаленню теоретико-методологічних положень, розробці методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Сформовано теоретичне підґрунтя формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Визначено послідовність формування нової конкурентної переваги виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Визначено методологічний інструментарій формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Обґрунтовано науковий підхід до оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках з виокремленням етапів даного процесу та основних груп і підгруп показників оцінки. Представлено систему управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Обґрунтовано систему заходів щодо забезпечення найбільш сприятливого середовища для формування нових та посилення існуючих конкурентних переваг вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Сформульовано основні положення системи регіональної соціально-економічної політики України щодо виробників сільськогосподарської продукції. Розроблено загальні положення формування конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Запропоновано напрями розвитку виробничого, фінансового, кадрового, експортного, маркетингового, інформаційного потенціалів як основи для формування якісного економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України.

Розроблено модель розвитку інвестиційно–інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України з метою нарощення їх

конкурентних переваг на зовнішніх ринках. Сформовано модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України, в контексті формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках. Запропоновано типовий алгоритм сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних систем

Ключові слова: виробник сільськогосподарської продукції, конкурентна перевага виробників сільськогосподарської продукції, зовнішні ринки сільськогосподарської продукції, конкурентна стратегія, зовнішньоекономічна політика України, регіональна соціально–економічна політика України, сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції, економічний потенціал виробників сільськогосподарської продукції, зовнішньоекономічна діяльність виробників сільськогосподарської продукції, міжнародна сертифікація.

ANNOTATION

Fedoseeva Hanna. Formation of competitive advantages of Ukrainian agricultural producers in foreign markets: theory, methodology, practice. - Qualifying work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics Degree in Specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by types of economic activity), Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv, 2019.

The dissertation is devoted to substantiation of conceptual bases, improvement of theoretical and methodological provisions, development of methodological approaches and practical recommendations on formation of competitive advantages of producers of agricultural products of Ukraine on foreign markets.

In dissertation research is developed and systematized the conceptual and terminological apparatus of the process the formation of competitive advantages of producer of agricultural products of Ukraine in foreign markets. In particular, is provided the author's vision of the essence of the definition of "competitive advantages of agricultural producers" as a set of factors of activity of the enterprise formed on the basis of use of available economic, social, environmental, innovative potential and ability of the enterprise to make more rational than the competitors, managerial decisions on stochastic changes of agricultural production and market conditions, the implementation of which is able to ensure the enterprise sustainable development.

The theoretical basis for the formation of competitive advantages of Ukrainian agricultural producers on foreign markets has been formed.

The methodological toolkit of forming the competitive advantages of Ukrainian agricultural producers on foreign markets has been determined. The scientific approach to the assessment of the competitive advantages of Ukrainian agricultural producers in foreign markets is substantiated, with the stages of this process and main groups and subgroups of evaluation indicators being distinguished. The system of managing the competitive advantages of Ukrainian agricultural producers in foreign markets is presented.

The concept of effective foreign economic policy of Ukraine aimed at forming new and strengthening the existing competitive advantages of domestic agricultural producers in foreign markets is substantiated. The main provisions of the system of regional socio-economic policy of Ukraine on agricultural producers are formulated. The general provisions of the formation of the competitive strategy of agricultural producers of Ukraine on foreign markets are developed.

The directions of development of production, financial, personnel, export, marketing, information potentials as a basis for formation of qualitative economic potential of producers of agricultural products of Ukraine are offered.

The influence of investment and innovative activity of agricultural producers on the formation of their competitive advantages in foreign markets is analyzed. According to the results of the research is proposed a model of development to investment and innovation activity of the studied subjects to increase their competitive advantages in foreign markets.

It is presented the system of activation of foreign economic activity of agricultural producers. It includes two interrelated blocks: the vectors for the development of foreign economic activity (the minimum necessary conditions for the effective development of the studied enterprises at the international level) and the specific block - the directions of activation of the most common types of foreign economic activity of agricultural producers.

The role of international certification in shaping the competitive advantages of Ukrainian agricultural producers in foreign markets has been investigated. Developed a typical algorithm of certification of activity of agricultural producers of Ukraine. It is offered the directions of intensification of international certification by domestic agricultural producers, with providing of key functions state and regional authorities.

Keywords: agricultural producer, competitive advantage of agricultural producers, foreign markets of agriculture products, competitive strategy, foreign economic policy of Ukraine, regional socio-economic policy of Ukraine, sustainable development of agricultural production, economic potential of agricultural producers, foreign economic activity of agricultural producer, international certification.

Підписано до друку 06.11.2019 р.
Формат 30x84¹/16. Умовн. друк. арк. 2,08. Тираж 100 пр.
Зам. №1589-05
ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г.В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК №11 від 26.01.2007 р.